

گفتگو با دکتر مسعود کوثری، جامعه شناس

تلفن همراه؛ جعبه انحراف

وحید حاجی خانی

می‌شود، ایجاد شبکه ارتباطی یا حوزه ارتباطی مخفی از بزرگسالان است. در تلفن‌های ثابت، تماس‌های کودکان و نوجوانان در معرض دید عمومی است، اما در تلفن همراه شرایطی مهیا می‌شود تا بخشی از این ارتباطها از دید پدر و مادر مخفی بماند.

پس با این تفاسیر می‌توان گفت که تلفن همراه مانند یک تیغ دو لبه عمل می‌کند؟

بله. در یک بخش امکان کنترل اجتماعی را از سوی خانواده‌ها فراهم می‌کند، اما از طرف دیگر امکان کنترل نشدن راه، در واقع تلفن همراه فضای ارتباطی جدیدی را برای کودکان و نوجوانان فراهم می‌کند. فضایی که کودک و نوجوان آگاهانه یا ناآگاهانه به دنبال خصوصی کردن آن ارتباط هستند. ارتباطهایی که دیگران کمتر در جریان آن باشند. ممکن است این مساله به دلیل شیطنت نباشد، اما این وسیله (تلفن همراه) او را به این سمت سوق می‌دهد تا تماس‌ها، ارسال‌ها و دریافت‌های خاص خودش را داشته باشد. بنابراین با توجه با این مسائل با عرصه‌ای روبرو می‌شویم که از عرصه عمومی خانواده جدا شده است. درست اتفاقی که با اتاق خواب کودکان رخ داد. در جامعه سنتی کسی اتاق خواب شخصی ندارد و همه یک جا بودند و در معرض دید. اما اتاق در واقع بخش خصوصی‌تری را برای کودک و نوجوان ایجاد می‌کند. با این تفاسیر، تلفن همراه نیز در حوزه ارتباطات، بخش خصوصی را ایجاد می‌کند که دیگران بر آن کنترل ندارند. در این حوزه است که امکان شکل‌گیری خرده فرهنگ‌ها ایجاد می‌شود.

چه خرده فرهنگ‌هایی؟

یکی ایجاد زبان اختصاصی در گفت و گوهاست. زبانی که پدر و مادرها از آن سر در نمی‌آورند. زبانی که در آن رمزها و علائم خاص وجود دارد. دوم محتوای ارتباطی است که به سمت محتوایی می‌رود که آن‌ها را می‌خواهند. یعنی تبادل جوک‌ها، کلیپ‌ها یا گفت و گو راجع به آن چه که می‌پسندند.

این گفت و گو بیشتر در چه حوزه‌هایی

است؟

دنیای کودکان و نوجوانان بیشتر در حول موضوع‌هایی چون ورزش، موسیقی، ستاره‌های سینما و سخره گرفتن فرهنگ رسمی است. این مسائل چیزهایی است که فرهنگ آنها را تشکیل می‌دهد و می‌تواند به بخش عرصه خصوصی ارتباط متصل شود.

کمتر شک و تردید وجود دارد؛ اما آن سوی مساله آسیب‌هایی وجود دارد. یکی از این مسائل بحث ارتباط‌های اضافی با تلفن همراه است که از زمان ظهور تلفن همراه با حجم زیادی از ارتباطات روبه‌رو شده است.

مساله دیگر، وجه مولتی‌مدیا (چند رسانه‌ای) گوشی‌های تلفن همراه است که خود این مساله آسیب‌های دیگری را در دل خود دارد؛ چرا که آن را تبدیل به جعبه انحراف می‌کند. این مساله در حالی است که تا قبل از آمدن تلفن همراه با قابلیت‌های بالا دسترسی به فیلم‌ها و صوت‌ها و عکس‌های غیراخلاقی و مسائلی از این دست همواره با محدودیت همراه بود. در واقع این مسائل به صورت مخفی وجود داشت اما با آمدن این وسیله محدودیت‌ها از بین رفت و حتی در دسترس کودکان و نوجوانان نیز قرار گرفت. این گروه سنی که نمی‌دانند چرا نگاه می‌کنند و وجود این مسائل در گوشی‌های همراه عارضه‌ای به نام مساله اخلاق را در ارتباطات ایجاد می‌کند.

این اخلاق شامل چه نکته‌هایی می‌شود؟

برای مثال همین که شما با دوستی مشغول صحبت هستید و او در حال تماشای تلفن همراه خود است شما نمی‌دانید او چه می‌بیند و با چه ذهنیتی با شما صحبت می‌کند. لیکندهای او می‌تواند ناشی از دیدن چیزهای خنده‌دار یا نامناسب باشد. این مسائل حداقل در شما سوء تفاهم ایجاد می‌کند. نکته دیگر، سایر هنجارهای ارتباطی است. در مورد تلفن ثابت یک زمان‌بندی خاص در سیکل روزانه داریم و دسترسی به آدم‌های غریبه با تلفن ثابت دارای یک زمان‌بندی مشخص است. در این زمان‌بندی ما تا ساعت ۹ شب می‌توانیم با این افراد تماس بگیریم چرا که از ساعت ۹ شب به بعد تنها با افرادی می‌توان تماس گرفت که رابطه نزدیکتری با آنها داریم. این افراد شامل خانواده، دوستان و حتی تماس‌های ضروری می‌شود. با آمدن تلفن همراه در واقع دسترسی به افراد غریبه را وارد این زمان‌بندی می‌کنیم و با این افراد تا ساعت ۱۱ و ۱۲ شب ارتباط برقرار می‌کنیم. این مساله باعث می‌شود نظم هنجارهای ارتباط یعنی زمان ارتباط ما با دیگران دگرگون شود.

قسمت‌هایی از این آسیب‌ها در حوزه بزرگسالان است. در حوزه کودک و نوجوان به چه صورت است؟

در حیطه کودک و نوجوان اولین ایده‌ای که ایجاد

دانش‌آموزان از تلفن همراه استفاده نکنند. این مساله یکی از چالش‌های پیش روی وزارت آموزش و پرورش است. به گونه‌ای که سید محمد بطایی، معاون دبیر کل شورای عالی آموزش و پرورش به خبرگزاری مهر عنوان می‌کند: «طبق تصمیمات اولیه، امکان استفاده از تلفن همراه در مدارس قوت یافته است.»

در حال حاضر آیین‌نامه اجرایی نحوه استفاده از تلفن همراه توسط دانش‌آموزان در شورای عالی آموزش و پرورش در حال آماده شدن است، اما عزت‌الله فولادی، سرپرست دفتر مشاوره امور تربیتی و معاون پرورشی و تربیت بدنی به مهر می‌گوید: «نگاه ما به استفاده از تلفن همراه صرفاً بازدارنده نیست و سعی کرده‌ایم که نگاه پیشگیرانه هم نسبت به نحوه استفاده از آن داشته باشیم، زیرا چگونگی استفاده از این وسیله ارتباطی مد نظر ماست و نمی‌توانیم نسبت به این موضوع نگاه دفعی داشته باشیم.»

محمود یابویی مدیر آموزش، تحقیقات و تألیفات انجمن اولیا و مربیان نیز معتقد است: «باید راه حل مناسبی را برای کنترل ماهواره، اینترنت و تلفن همراه پیدا کرد؛ زیرا واقعاً نمی‌توان تکنولوژی‌های ارتباطی را از دسترس دانش‌آموزان خارج کرد و این قبیل موضوعات با بخشنامه حل نمی‌شود». در این شرایط و با توجه به نظرات مختلف مسوولان و کارشناسان دکتر مسعود کوثری، جامعه‌شناس و استاد دانشکده جامعه‌شناسی دانشگاه به بررسی استفاده از تلفن همراه و اثرات مثبت و منفی آن در میان کودکان و نوجوانان می‌پردازد که می‌خوانید:

لزوم داشتن تلفن همراه در رده سنی کودک و نوجوان را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

تحقیقات نشان داده تلفن همراه می‌تواند نقش نظارت و کنترل بر کودکان را فراهم آورده و نگرانی‌ها و دغدغه‌های خانواده‌ها را کاهش دهد. از سوی دیگر کارکرد آن را می‌توان در مواقع ضروری مورد بحث قرار داد. یعنی زمانی که کودک و نوجوان در محل دیگری هستند و خانواده می‌خواهد از فضا و موقعیت فرزندشان آگاه شوند.

این مسائل جنبه‌های مثبت داشتن تلفن همراه برای این گروه سنی است.

در مقابل چه نکته‌های منفی وجود دارد؟

ببینید در اینکه تلفن همراه جنبه‌های مثبتی دارد

اما این مساله خرده فرهنگها در نسل های گذشته نیز بوده البته با سرعت پایین تر، با این وجود فرهنگ غالب و رسمی همچنان جریان دارد. فکر می کنید این سرعت زیاد به فرهنگ رسمی لطمه می زند؟

در فرآیند جامعه پذیری نسل ها، زمانی که بزرگ می شوند تغییراتی در ساختار آنها صورت می گیرد. به گونه ای که این تغییرات به سمت محافظه کاری است. یعنی با شاغل شدن و ازدواج کردن به سمت فرهنگ رسمی می روند، اما تا قبل از آن، امکان جنبش و حرکت های اعتراض آمیز علیه فرهنگ رسمی وجود دارد. اتفاقی که می افتد و به تدریج نیز صورت می گیرد و البته از این نسل نیز شروع می شود، «اخلاق ارتباطی» است که به تدریج دگرگون می شود و کسی مراقب و محافظ چنین وضعی نیست.

به عبارت دیگر هنوز هنجارهای مناسبی برای ارتباط با تلفن همراه در جامعه به وجود نیامده است. به همین دلیل است که در سطح بزرگسالان و نوجوانان، اخلاق ارتباطی به شدت دستخوش تغییر می شود و متأسفانه به سمت عناصر منفی حرکت می کند.

نکته جالبی در صحبت ها مطرح شد و آن این بود که نسل نوجوان زمانی که بزرگتر می شود با فرهنگ رسمی یکی می شود. سوال اینجاست برخورد همین نسل با فرزندان شان و نسل آینده در قبال این مخفی کاری ها چه خواهد بود؟

در این رابطه ۲ سناریو محتمل است. یکی آنکه وقتی نسل جدید بزرگ شد با شناخت بیشتری که دارد امکان برنامه ریزی برای نسل بعد از خودش را فراهم می کند. به عبارت دیگر قابلیت حل، معایب و مزایای تلفن همراه را می شناسد. بنابراین می تواند کنترل بهتر و مناسب تری نسبت به نسل بعد از خودش و فرزندان شان داشته باشد. البته این سناریو خوب است.

اما سناریوی بد، چند حالت دارد: حالت اول که ظن و بدگمانی را نسبت به نسل بعد از خود ایجاد می کند. به عبارت دیگر پدری که همواره فکر می کند در تلفن همراه فرزندش تصاویری نامناسب وجود دارد؛ حالا این پدر چه برخورد شدید بکند و چه نکند، این عذاب و نگرانی روابط او با فرزندش را تیره و تار می کند. یعنی ممکن است به روی فرزندش نیاورد، اما می داند در تلفن همراه فرزندش این مسائل وجود دارد و این مساله بر استرس و بدگمانی والدین نسبت به فرزندان دامن می زند.

حالت دوم، این مساله است که فرزندان نسل جدید به دنبال پیدا کردن راه هایی می روند که این گونه مسائل را از آنها مخفی کنند یا به شیوه های دیگر از آن استفاده کنند

راهکارهایی که می توان برای جلوگیری از آسیب ها استفاده کرد چیست؟

با توجه به اینکه دسترسی کودکان و نوجوانان به تلفن همراه امری اجتناب ناپذیر است، فکر می کنم باید به ترسیم اخلاقیات و تعریف مجدد اخلاق ارتباطی بپردازیم

که تاکنون این اتفاق رخ نداده است. یکی دیگر از راه حل ها نهادینه کردن کدهای اخلاقی در سطح دبستان، راهنمایی و دبیرستان است. یعنی باید این موارد را مورد بحث و بررسی قرار داد و مزیت ها و معایبش را مطرح کرد.

کمی به عقب باز گردیم. در جایی به محتوای موجود در گوشی های تلفن همراه اشاره داشتید، مسائل و مشکلاتی که این محتواها برای نوجوانان و کودکان ایجاد می کند چیست؟

ما در تحقیقاتی که در این زمینه انجام دادیم روی کلیپ ها، روی پیام های کوتاه و به ویژه کلیپ ها متوجه شدیم آنها دارای چند محتوای برجسته هستند:

۱- محتوای جنسی، ۲- محتوای کلیپ، ۳- محتوای موسیقی، ۴- محتوای عجیب و دیدنی، ۵- محتواهایی تا حدودی مذهبی و سیاسی و کلیپ های قومی. اما در بین اینها محتواهای طنز و کمیک در کنار محتواهای غیراخلاقی جاذبه بیشتری برای سنین پایین دارد و چون این موضوع برای این گروه جاذبه دارد باعث اشاعه بیشتر روابط غیراخلاقی در کودکان و نوجوانان می شود و با توجه به تنوعی که این محتواها دارند، امکان دارد راه حل های متفاوت در پیش گرفته شود.

آیا می توان گفت که یکی از عوارض این نوع کلیپ های غیر اخلاقی با توجه به گزینه طبیعی، متمایل کردن آنها به جنس مخالف است؟

بله، البته این امر یکی از عوارض این نوع کلیپ های غیر اخلاقی به حساب می آید. از سوی دیگر عوارض درازمدت آن، بر اساس زیاد دیدن این نوع کلیپ ها، به وجود آمدن تخیل است یعنی نوجوان دارای تخیل قوی می شود و این بسیار خطرناک است و خود آن نیز سبب ساز دو نوع آسیب و انحراف می شود.

انحراف اول در افرادی به وجود می آید که جسارت انجام عمل را ندارند و در نتیجه به انزوا کشیده می شوند. انحراف دوم در افرادی به وجود می آید که جسارت انجام عمل را دارند و انحراف بیرونی را به وجود می آورند.

با توجه به مسائلی که گفته شد، راهکار مطرح شده یعنی آگاهی دادن، نیازمند طی شدن زمان و مراحل آموزشی است. راهکارهای دیگری که بتواند در کوتاه مدت جوابگو باشد چیست؟

یکی از راهکارهای دیگر این است که دسترسی

به موبایل را سن بندی کنیم، یعنی آنکه برای داشتن موبایل سقف سنی در نظر بگیریم و اگر موبایل در اختیار فرزندانمان قرار می دهیم، دارای امکانات مولتی مدیا نباشد

بهترین زمان چه سنی می تواند باشد؟
۱۲ سالگی می تواند سن مناسب باشد، به شرط آنکه تلفن چند رسانه ای نباشد.

داشتن تلفن همراه در ایران در رده سنی کودک و نوجوان در مقایسه با کشورهای دیگر چگونه است؟

در کشورهای آسیایی جنوب شرقی، کشورهای خاورمیانه به دلیل محدودیت ها و نداشتن شناخت کافی، گرایش به این وسیله زیاد است و این گرایش با توجه به قراردادن مسائل غیراخلاقی موجود در تلفن های همراه بیشتر دیده می شود.

مسائله ای که اکنون آموزش و پرورش را به چالش کشانده تأثیرات منفی استفاده از تلفن همراه در میان دانش آموزان است به گونه ای که امکان منع استفاده از تلفن همراه در این وزارتخانه در حال بررسی است. نظر شما در این خصوص چیست؟ آیا راهکارهای بازدارنده مناسب است؟

اینکه استفاده از تلفن همراه در مدارس به طور کامل ممنوع شود و در آیین نامه های انضباطی آموزش و پرورش این ممنوعیت عنوان شود، در سال های آتی که این فناوری همه گیرتر شود کما اینکه در حال حاضر تلفن همراه همه گیر است، مسئولان را مجبور به تجدیدنظر در قوانین خود خواهد نمود. مسأله اصلی فرهنگ استفاده از تلفن همراه در میان دانش آموزان است. آنچه اکنون نوجوانان را در استفاده از این فناوری تهدید می کند بلوتوث ها و فیلم های غیراخلاقی است که دانش آموزان در سنین پایین با آنها روبه رو می شوند. در صورتی که تلفن همراه برای دانش آموزان می تواند حکم کنترل کننده را داشته باشد. مهم نحوه استفاده از تلفن همراه در مدارس است.

شما در میان صحبت های خود به فرهنگ سازی اشاره کردید، این فرهنگ سازی باید از سوی چه کسانی انجام شود؟

در درجه نخست فرهنگ سازی از درون خانواده ها باید انجام شود، وقتی پدر و مادر یا خواهر و برادر بزرگتر در تلفن همراه خود انواع پیام های مختلف یا فیلم ها و بلوتوث های غیر اخلاقی را دارند، دانش آموز نیز تصور می کند با داشتن چنین اطلاعاتی در میان همسالان خود بزرگتر و مهم تر است.

از سوی دیگر، اکثر موبایل هایی که در بازار وجود دارد مجهز به دوربین است.

بسیاری از بلوتوث ها در همان مدارس و با حضور دانش آموزان ساخته می شود. اولیای مدارس باید درباره استفاده بهینه از تلفن همراه فرهنگ سازی کنند و شیوه های استفاده مناسب از این فناوری را به نوجوانان آموزش دهند.